

СЛОВО ЯК ЗАСІБ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті визначено, що сучасна освіта передбачає повагу до особистості школяра, довіру до нього, прийняття його особистісних цілей, запитів і інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення.

Доведено, що слово як засіб оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів у процесі засвоєння української мови має ефективний вплив тоді, коли враховуються психолого-педагогічні умови її впливу: доброзичливе ставлення до дітей; оцінювання не лише результату, а й зусиль кожної дитини; мотивування та об'єктивність оцінки, індивідуальний підхід; ставлення учня до навчання, вчителя та ровесників; усвідомлення вимог учителя, реакція на оцінку, вплив її на діяльність, віра вчителя в сили і можливості школярів, створення реальних умов для досягнення успіхів у навчанні.

Встановлено, що словесне оцінювання ґрунтується на позитивному принципі, яке передбачає врахування рівня досягнень учнів, а не ступеня їх невдач.

Ключові слова: *слово, засіб, оцінка, оцінювання, учень, навчальні досягнення, процес, засвоєння, освіта, оцінне судження, педагогічна оцінка, вербальна оцінка, заохочення, схвалення, погодження, перспективна оцінка.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта передбачає формування не лише нового педагогічного мислення, але і перегляд та переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції. У цьому контексті важливе місце займає оцінювання навчальних досягнень учнів. Адже педагогічна оцінка є важливою умовою формування позитивного ставлення до навчання при створенні позитивної навчальної атмосфери в класі. Сьогодні оцінка в початкових класах часто виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її словесними показниками. Таким чином, мистецтво спілкування є важливою складовою оцінювання діяльності учнів, що служить, з одного боку, каналом зворотного зв'язку між педагогом та учнями, а з іншого боку, актом взаємодії між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемі оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів приділялася значна увага. Основні засади педагогічного оцінювання вивчалися у декількох напрямках. Ряд вчених (Ш.О. Амо-

нашвілі, Г.В. Вашенко, О.Я. Савченко, Л.М. Фрідман та ін.) характеризують цей феномен у зв'язку зі специфікою професійної діяльності педагога. Інші (Б.Г. Ананьєв, Н.П. Зубалій, В.О. Онишук, В.А. Семиченко та ін.) розглядають оцінку як інструмент педагогічного впливу вчителя на учня. Третій напрямок репрезентовано дослідженнями, що вивчали оцінку як психологічний механізм саморозвитку і самовдосконалення особистості (Т.В. Вершиніна, Г.А. Карпова, Г.І. Липкіна) та компонент професійного мислення вчителя (Ю.М. Кулюткін, О.С. Цокур).

У психолого-педагогічній літературі виділяють різні функції оцінки. Так, відомий педагог Ш.О. Амонашвілі розкриває виховну (спрямовану на розвиток особистої відповідальності, працелюбності, цілеспрямованості, старанності та інших якостей особистості) та навчальну (спрямовану на покращення результатів навчальної діяльності, формування мотивів учіння) функції оцінки [1]. Психолог Б.Г. Ананьєв виділяє дві функції впливу оцінки на дитячу особистість: а) орієнтувальну, що полегшує усвідомлення процесу діяльності; б) стимулюючу, яка впливає на афективно-вольову сферу внаслідок переживання успіхів чи невдач [2, 129].

Про вплив педагогічної оцінки на емоційний стан учня зазначається також у дослідженнях В.О. Сухомлинського. Педагог одноставний у тому, що вона здатна викликати в учня гаму гострих і глибоких переживань: радість успіху, задоволення, сором за невдачу, підвищену трижність тощо [7, 466].

Більшість педагогів вважають, що позитивна оцінка є могутнім стимулом навчання, а негативна – навпаки, погіршує загальний стан молодшого школяра, знижує його працездатність. Тому, коли вчитель підбадьорює учня, схвалює його відповідь, роботу – це позитивно впливає на нього. Проте, як стверджує Н.П. Зубалій, стимулюючою може бути і негативна оцінка (за умови, що вона об'єктивна, доброзичлива і учень її усвідомлює) [5, 27].

У теоретичному плані проблема вербального оцінювання теж висвітлюється науковцями, психологами, педагогами, методистами. Серед них можна назвати Т.О. Амонашвілі, А.М. Богущ, С.У. Гончаренко, Н.П. Зубалій, О.Я. Савченко, В.О. Сухомлинського М.М. Фіцулу, М.Д. Ярмаченка.

Мета статті полягає у комплексному вивченні ефективності використання словесного оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів на уроках української мови.

Вклад основного матеріалу. Серед багатьох психологічних факторів, які використовують вчителі початкових класів під час формуван-

ня в учнів позитивного ставлення до навчання важливе місце займає слово як педагогічна оцінка. Здійснюючи оцінювання роботи тих, хто навчається, педагог виражає їм власну думку про цю діяльність, тобто здійснює зворотну дію на тих, хто навчається, і тим самим мотивує їх подальшу активність, а також впливає на взаємодію між учнями (за допомогою впливу на їхню змагальну активність). З цього погляду слово як оцінка має важливе значення. Не можна ігнорувати чи недовикористовувати цього значущого важеля впливу на учнів. Таке ігнорування може мати негативні наслідки, що виявляються в зниженні інтересу до предмета і навчання взагалі, у почутті незадоволеності учнів власною діяльністю і взаємодією з вчителем і навіть може викликати конфлікти в процесі навчання.

Свого часу В. О. Сухомлинський зазначив, що оцінка лише тоді стає стимулом, який спонукає до активної розумової праці, коли взаємини між учителем і учнем побудовані на взаємному довірі і доброзичливості [7, 465].

Школяр початкової школи емоційно переживає оцінку своєї діяльності. Адже у дошкільному віці в нього сформувався позитивне уявлення про себе. Під впливом різноманітних чинників шкільного життя, ці уявлення піддаються серйозному випробуванню. Тому адекватність, справедливість, своєчасність і гласність оцінювання є чинниками оптимізації, педагогічного спілкування та педагогічної діяльності загалом.

Педагогічна оцінка – це постійне виявлення вчителем правильності ходу виконання учнем діяльності в порівнянні з поставленою метою, яка використовується для надання оперативної допомоги учням і на лаштування їх на успішне досягнення наміченого результату [6, 148].

С.У. Гончаренко зазначає, що оцінка успішності школярів виражається в балах, а також у формі оцінюючих суджень учителя [4, 245].

Оцінне судження (позитивне чи негативне), яке визначає, як учень початкової школи справився зі своїм навчальним завданням, є «дійовим підкріпленням», що спрямовує зусилля дитини в потрібному напрямі, показує важливість виконаного завдання і стимулює до ще більшої активності.

Вербальне (словесне) оцінювання передбачає розробку психолого-педагогічних умов стимулювання учнів для вивчення навчальних предметів:

- організацію роботи учнів, яка спонукає їх до використання різних способів, без побоювання помилитися, дати неправильну відповідь у процесі вивчення української мови, читання;
- варіативне оцінювання діяльності учнів;

- застосування нових критеріїв оцінки навчальних досягнень з урахуванням не тільки того, за якими знаннями учень опанував матеріал, а й як організована його навчальна діяльність (якими ознаками він користується, як обробляє новий матеріал) .

Можна виділити такі види словесного оцінювання:

- позитивна оцінка (підбадьорювання, погодження, схвалення, захоочування);

- негативна оцінка (зауваження, заперечення, осудження).

Погодження представляє собою такий вид оцінювання, який полягає в тому, що вчитель висловлює своє погодження з діями учня. Воно орієнтує школяра в правильності власного вчинку, закріплює успіх на цьому шляху, стимулює його роботу в тому ж напрямку. Погодження є першим етапом до схвалення. Наведемо приклади. «Так, ти все зробив правильно». «Я згідна з тим, як ти це зробив. У тебе дуже добре вийшло». «Так, ти правильно закінчила всі речення. Я й учні теж так би виконали цю вправу». «Так теж можна виконати цю вправу. У тебе добре усе виходить». «Увесь клас і я пишаємося тобою. Ти виконав усе правильно».

Підбадьорювання проявляється через оцінне судження вчителя, під час якого визначається правильна відповідь і емоційно підтримується успіх учня у процесі роботи читання й письма. Стимулююча функція оцінки в цьому випадку значно вища над орієнтуючою. У тих випадках, коли педагог має справу з невпевненими, похлиливими учнями, необхідно використовувати це оцінне судження. Воно дає учневі впевненість у собі, підтримує його. Наприклад: «У тебе все виходить. Не бійся, пробуй ще раз». «Подумай, ти знаєш те слово, яке треба дібрати». «Так, так, правильно робиш, роби так далі».

Прямою формою позитивного оцінювання процесу роботи на уроці української мови у початкових класах під час опитування виступає схвалення. Схвалення, на відміну від погодження, це не проста констатація правильності виконаного або сказаного, а є вже формою визначення особистості. Під час схвалення підкреслюється позитивний бік особистості – здібність, працьовитість, активність, зацікавлення, знання. Схвалення показує учневі його успіхи. «Добре, ти стараєшся». «Я твої дії схвалюю. Добре ти порівнюєш». «Молодець. Бачу, що ти стараєшся, добре справляєшся із завданням».

Пропонуємо використовувати ще й такі оцінні судження: «Я схвалюю твій інтерес до складання діалогів». «Мені відомо, що ти маєш добрі знання про звуки, букви». «Добре, що ти працюєш, у тебе виходить все». «Я схвально ставлюся до твоєї праці».

Найбільш вираженою формою позитивної оцінки є заохочення. В «Українському педагогічному словнику» С.У.Гончаренко зазначає, що заохочення – це моральне стимулювання праці. Воно виступає важливим психолого-педагогічним засобом стимулювання ігрової, пізнавальної, навчальної діяльності дошкільника і учня. Вчасне й адекватне заохочення активізує особистість, надає їй нових імпульсів для діяльності [4, 132].

Заохочення укріплює віру учнів початкових класів у себе, у свої сили і здібності. Саме заохочення є позитивним стимулом у навчальній діяльності. Заохочення для учнів треба проводити тільки словесно. Воно має бути обґрунтованим і справедливим.

У педагогічній практиці зустрічаються різні форми заохочення: похвала і перспективна оцінка.

Вважаємо, що використовувати похвалу дуже корисно, якщо педагог звертає увагу на ледь помітні просування до кращого (особливо у слабших, сором'язливих учнів).

На уроці української мови можна використовувати такі словесні заохочення: «Сьогодні у нас в класі хороших робіт більше, ніж минулого разу, тому що Остап і Оленка постаралися і правильно виконали завдання». «Той, хто буде старатися, швидше писатиме краще». «Якщо ти напишеш ще два рядочки цих букв, то у тебе вони будуть виходити дуже гарними». «Якщо ви хочете все робити правильно і без помилок, то слухайте уважно, все що я пояснюю».

Перспективна оцінка є завищеною оцінкою, яка тимчасово відступає від об'єктивних критеріїв і відображає просування учня від незнання до знання, від невміння до вміння, від нестаранності до старанності.

Перспективна оцінка фіксує не результат, а незавершений процес, визначає старання учня і реальну можливість успіху. Така оцінка необхідна тоді, коли учень втратив віру в себе і йому треба допомогти знайти її (учень узявся за бажане діло, але у нього не виходить нічого, або є якщо він відстав від рівня знань, умінь та навичок через причину, яка від нього не залежить).

Вважаємо, що у такому випадку перспективна оцінка, так само як заохочування, вселяє надію, впевненість, готовність до дії. Якщо ж учитель має справу з учнями, які не встигають і не можуть за короткий час самостійно ліквідувати прогалини, то потрібна не перспективна оцінка, а допомога.

Наведемо такі приклади перспективної оцінки: «Ставлю оцінку, забігаючи наперед». «Думаю, що в тебе вийде». «Ти зумієш вивчити і використати свої знання надалі». «Хочу також оцінити тебе з урахуванням

відтермінування» . «Думаю, що в тебе краще вийде, якщо ти ще попрацюєш». «Ставлю оцінку, вважаю, що ти добре попрацював над правилом, але треба продовжувати старатися». «Ти заслуговуєш на хорошу оцінку. Ти зумів справитися з цим завданням, але є неточності, яких в майбутньому ти повинен уникати».

При вербальному оцінюванні важливу роль відіграє майстерність і мова вчителя. Важливою умовою формування в учнів бажання вчитися є об'єктивність і справедливість оцінного судження з боку вчителя. Звичайно, кожна дитина переживає за оцінку, і це формує відповідний тип ставлення до діяльності. Треба бути дуже уважним до висловлення негативних суджень.

Під час оцінювання необхідно враховувати своєрідність впливу оцінки відповідно до особистих якостей дитини. Варто оцінювати словесно дітей сором'язливих, пасивних, з хворобливим самолюбством, рідше і стриманіше – самовпевнених. Важливо вловити той момент, коли молодший школяр в основному виправив свою помилку, щоб поставити його в однакові з іншими учнями умови.

Доцільно вчити учнів здійснювати само- та взаємооцінювання, колективну оцінку. Це активізує навчальну роботу, допомагає формуванню в школяра зацікавленого ставлення до критики, висловленої на його адресу, зміцнює відчуття своєї значущості в колективі, сприяє усвідомленню турботи про нього одногрупників. Оцінка, самооцінка розвиває в учнів логічне мислення, зокрема вміння мовного аналізу й синтезу; порівняння й узагальнення; абстрагування й конкретизації, у процесі перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок розвивається в учнів творче мислення, мовлення, пам'ять.

Отож, оцінюючи мовленнєву діяльність, учнів початкових класів на уроках мови учитель має враховувати такі умови:

- усвідомлення учнем початкової школи вимог, котрі вимагає вчитель до їх навчальної діяльності;
- поява позитивних і негативних переживань, що пов'язані з оцінкою;
- чи викликає оцінка в учня бажання вчити рідну мову та долати труднощі, які при цьому виникають.

Важливе значення при вербальному оцінюванні має мовлення вчителя. Мовлення вчителя – це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання: зробити складну тему уроку цікавою, а процес її вивчення – привабливим; створити щирю атмосферу спілкування у класі; встановити контакт з учнями; досягти взаєморозуміння з ними; внести в них віру в себе [4, 213].

Висновки. У статті обґрунтовано ефективність використання словесного оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів на уроках української мови. На основі вивчення аналізу наукових праць низки вчених визначено, що правильне виконання кожного мовного завдання, активна участь кожного школяра залежить від того чи усвідомлює дитина, що саме йому треба виконати, що в його навчальній діяльності головне; що саме оцінюватиме вчитель.

Вважаємо, що слово (позитивне чи негативне), яке вказує, як учень справився зі своїм навчальним завданням, є «дієвим підкріпленням», яке спрямовує зусилля учня початкової школи в потрібному напрямі, показує важливість виконаного завдання і стимулює до ще більшої активності.

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. – М.: Педагогика, 1984. – 296 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки / Б.Г. Ананьев // Избр. психол. труды: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – С. 128 – 267.
3. Вашуленко М.С. Нові підходи до шкільної початкової освіти / М. С. Вашуленко // Педагогічна газета. – 2000. – № 10. – С. 4.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Зубалій Н.П. Вплив оцінки на ставлення шестирічних першокласників до навчання / Н.П. Зубалій // Початкова школа 1990. – № 5. – С. 27 – 30.
6. Савченко О.Я. Оцінка вчителя – стимул і орієнтир учнів / О.Я. Савченко // Урок у початкових класах. – К.: Освіта, 1993. – С. 148 – 153.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. / В.О. Сухомлинський – К., 1976. – Т. 2. – С. 466; Т.4. – С. 31; Т.2 – С.465.

Марія Проць (Дрогобич)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРА

У статті розкриваються завдання уроків літературного читання як одного з основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності школярів. Вказується, що готуючись до уроків літературного читання, вчитель повинен окреслити структуру уроку та підібрати основні методи навчальної роботи, серед яких доцільними і перспективними є упровадження інформаційно-комп'ютерних технологій. Поруч із позитивними аспектами використання комп'ютерів у навчанні школярів розкриваються й негативні фактори.